

Filiberto Montagud, vist i no vist

Francesc Fontbona de Vallescar

Institut d'Estudis Catalans - Reial Acadèmia Catalana
de Belles Arts de Sant Jordi

ORCID - <https://orcid.org/0009-0003-7594-8306>

DOI - <https://doi.org/10.56349/emblecat.239>

Filiberto Montagud ja apareixia a la meua tesi de llicenciatura¹, perquè formava part del grup que hi vaig estudiar, però en ser un artista que aviat va marxar del nostre horitzó proper, ja no vaig tornar a dedicar-m'hi més, fins ara que el recupero en ser més possible fer d'ell un mínim seguiment que porti certa llum a la seva trajectòria.

De jove, Filiberto Montagud i Díaz (Barcelona, 1877 - Madrid, 1963) era un dibuixant molt acurat i amb un agut sentit de la ironia². Passà per la Barcelona modernista fugaçment, sense que pràcticament el públic s'adonés de la seva aportació. Havia estat alumne de l'Acadèmia Borrell del carrer del Paradís, mentre treballava com empleat al Banc Hispano-Colonial, i va ser company d'estudis d'artistes que esdevindrien molt més coneguts que ell, com ara Marià Pidelaserra, Pere Ysern, Juli i Ramon Borrell, Gaietà Cornet i una mica més tard Xavier Nogués, a part d'altres que també varen tenir un relleu públic més limitat, com l'escultor Emili Fontbona o el dibuixant i litògraf Ramon Riera Moliné, que tanmateix era el motor que els empenyia a tots a actuar com a col·lectiu.

Tots aquests joves artistes formaren un grup que es reunia els darrers anys del segle XIX a la taberna El Rovell de l'Ou del carrer de l'Hospital de Barcelona, prop del pla de la Boqueria. Era un cenacle rigorosament coetani format una mica abans que el d'Els 4 Gats, però sense la presència de la gran quantitat de futures grans figures artístiques que assistiren a aquesta altra taberna barcelonina. Els membres del grup d'El Rovell de l'Ou, eren artistes encara en formació, i de fet apuntaven ja personalitats molt diverses entre ells. Amb els anys seguirien camins estètics ben diferents, però mentre varen ser aprenents a tots el unia la devoció pel realisme que els inculcava el seu vell mestre Pere Borrell del Caso, amb fervor d'apòstol, i que s'havia guanyat un respecte absolut per part dels seus deixebles.

Varen fer una obra col·lectiva extraordinàriament intensa: la revista manuscrita *Il Tiberio*. Va ser una realització espontània, feta no per passar a la història sinó elaborada entre tots simplement a fi de mantenir perpètuament informat del que passava aquí el seu company Pere Ysern, des que aquest anà a ampliar estudis de Belles Arts a Roma el 1896. La revista estava plena de cròniques culturals i també polítiques, escrites amb la informalitat d'una conversa privada, que afegeix als textos l'interès de les coses no autocensurades, així com de dibuixos de tota mena, tant seriosos com satírics.

Aquesta publicació singularíssima, lògicament d'exemplar únic ja que no era impresa, aparegué però amb total regularitat entre el 15 de novembre del 1896 fins el primer de maig del 1898 -tot el temps en que Ysern estigué a Roma-, en trenta-sis números numerats i alguns més fora de sèrie. No es va fer pública fins els anys setanta del segle XX, quan va reaparèixer

Fig. 1
Autoretrat de Montagud, *Il Tiberio*,
núm. XV, 15 de juny de 1897.

1 Francesc Fontbona: Marian Pidelaserra y el grupo de "El Rovell de l'Ou" (1894-1906), Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Barcelona, 1972 (mecanoscrit inèdit).

2 Quan ell signava, el seu cognom l'escrivia Montagud, en canvi els companys de vegades ho escrivien Montagut.

després d'haver passat molts anys en poder de Riera, el membre del grup que havia exercit de creador i cap de redacció d'*Il Tiberio*, amb una constància total, i d'allà passà successivament per dues col·leccions particulars il·lustres centrades en obra sobre paper, la de Joan Audet i Puncernau i la de de Ramon Borràs, fins que per fi l'any 2006 ingressà a la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya, que la digitalitzà i la penjà a la xarxa³. Des d'aleshores és ja de consulta pública absoluta.

Els números ordinaris de la revista s'enviaven doncs a Ysern a Roma, en lloc de cartes convencionals que el posessin al corrent de les coses d'aquí; però al marge d'aquests, es van fer també almenys quatre números extraordinaris, fora de numeració, en honor de diferents membres del grup (Ramon Borrell, Josep Víctor Solà Andreu⁴, Gaietà Cornet⁵ i Filiberto Montagud), que en haver tingut una gestació i un destí diferent dels números ordinaris no s'incorporaren al corpus de la revista⁶. Montagud doncs va ser objecte també d'un número especial dedicat a ell (1898), que acabaria a la col·lecció del bibliòfil Jordi Estruga⁷, i d'allà ingressaria també a la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya⁸.

Montagud demostrà tenir una personalitat pròpia, ja que el context estètic de can Borrell era molt generalitzadament advers al Modernisme simbolista que aleshores es posava de moda entre els elements més joves i inquiets del món cultural català, i la majoria de companys d'ell s'alineaven amb fermesa, al menys al principi, en aquesta postura antimodernista.

Montagud, en canvi, ja veia aquell Simbolisme amb millors ulls que els seus amics i el seu mestre, i fins i tot en els seus dibuixos d'aleshores, encara que fos amb el pretext declarat de satiritzar el Modernisme, es complaïa sovint a dibuixar a l'estil d'Adrià Gual –per entendre'ns–, que era un artista tan jove com ells però particularment criticat pels seus companys perquè de fet s'havia format també a l'acadèmia de Pere Borrell, i el percebien com una mena de traïdor per la seva defecció estètica.

La caricatura que Montagud va fer d'Enric Morera banyant-se nuet en un llac entre onejants tiges florides modernistes⁹, per exemple, és molt representativa. El dibuixant, que a *Il Tiberio*, a més de dibuixar-hi, s'encarregava de la crònica musical, feia broma de l'estrena de l'òpera *La Fada*, de Morera mateix, que ja estava previst que esdevingués tot un acte massiu d'afirmació modernista, i aquella caricatura il·lustrava la seva crònica. En ella Montagud subratllava la incoherència de donar la majoria de papers de l'obra a cantants italians –i un andalús–, quan precisament l'italianisme en l'òpera era un dels defectes fonamentals que denunciaven els modernistes.

Tanmateix, malgrat el to satíric de la seva il·lustració, es veu ben bé que el dibuixant se sent a gust estrafent aquella composició ben Art Nouveau¹⁰, clarament inspirada en la il·lustració de la coberta del llibret publicat de l'òpera, que havia dibuixat Alexandre de Riquer, només que en la composició de Riquer la figura que emergia de les aigües voltada d'elements vegetals era la mateixa fada protagonista de l'òpera, mentre que Montagud hi representava clarament els trets fisonòmics del compositor.

De fet Montagud ja havia demostrat prou aleshores la seva independència de criteri respecte als seus amics, ja que anteriorment havia escrit en una altra crònica de *Il Tiberio* que “el gran art, el verdader, li deurà a en Gual una bona empenta”¹¹, afirmació que va fer en veure que tots els seus companys de grup es prenién l'aparició del llibre *Nocturn* de Gual, paradigma del nou Simbolisme català, amb hilaritat, mofa i aversió. I la polèmica no s'aturaria aquí sinó que continuaria en l'interior mateix de les pàgines de la revista.

Però la caricatura de Morera no seria l'únic dibuix on Montagud s'havia sentit còmode utilitzant el llenguatge del Modernisme simbolista: la

3 Vegi's en línia a l'Arxiu de Revistes Catalanes Antigues (ARCA) al dipòsit digital de la Biblioteca Nacional de Catalunya. https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/consulta/busqueda_referencia.do?campo=idtitulo&idValor=499

4 Aquest amb el temps ingressà als fons del Museu Nacional d'Art de Catalunya. Francesc Fontbona: “Adquisició d'un número extraordinari de la revista manuscrita ‘Il Tiberio’ (1898)”, *Butlletí MNAC* (Barcelona), I, 1 (1993), pàgs. 233-235.

5 El dedicat a Cornet també acabà ingressant a la Biblioteca de Catalunya.

6 Tanmateix el número especial dedicat a Ramon Borrell –que de fet va ser redactat i il·lustrat només per Riera, imitant però els estils dels seus companys–, també acabà adjuntat al conjunt de la revista.

7 Aitor Quiney: “Recordant Jordi Estruga, bibliòfil català”, *El Temps de les Arts* (València-Barcelona-Palma de Mallorca), (10-IV-2020) <https://tempsarts.cat/general/recordant-jordi-estruga-bibliofil-catala/>

8 *Il Tiberio* : revista quincenal ab ninots (Barcelona) Núm. 36 extraordinari, dedicat a Filiberto Montagud (ag. 1898).

9 F. Montagud: “‘La Fada’ de Enric Morera”, *Il Tiberio* (Barcelona), núm. 8 (28-II-1897), [p. 5].

10 D'aquest dibuix ja n'havia parlat jo mateix abans (per exemple a Francesc Fontbona: *La crisi del Modernisme artístic*, Curial, Barcelona 1975, p. 61, que ja recollia un article anterior meu, més ben il·lustrat, a Serra d'Or).

11 Montagud: “Nocturn de Gual”, *Il Tiberio* (Barcelona) núm. 5 (15-I-1897), [pàgs. 43-44].

Fig. 2
 'La Fada' d'Enric Morera, Il Tiberio, 28 de febrer de 1897.

Fig. 3
 Alexandre de Riquer, portada del llibret de La Fada, 1896.

Fig. 4
 Al·legoria de la poesia, Il Tiberio, 15 de maig de 1897.

Fig. 5
 Il·lustració per a la revista Il Tiberio, 1 de març de 1898.

al·legoria de la poesia que faria el més de maig següent també es podria incloure perfectament en una antologia del dibuix modernista català¹², i no hi havia en aquest cas cap mena de toc humorístic en la seva concepció. Cal concloure que definitivament Montagud s'havia deixat seduir pel nou llenguatge, per més que l'ambient en el que es bellugava hi fos hostil.

A la portada del número de juny del 1897 Montagud s'hi auto-retratava jovial en un dibuix modelat al carbonet, on demostra un tècnica depurada que pot assemblar-se a la del Ramon Casas dibuixant retratista. Com si fes l'ullet a la seva heretgia, Filiberto posa al seu costat una flor de card d'inequívoca factura modernista.¹³

Altres col·laboracions de Filiberto Montagud a "Il Tiberio" continuaven en sintonia amb l'estètica modernista: així un bust femení, abillat a la moda de l'època, entre arbres al contrallum i un interessant joc de colors, ens recorda les bones composicions il·lustratives coetànies del fi de segle europeu¹⁴.

A la revista hi ha unes quantes col·laboracions més de Montagud, tan plàstiques com literàries, però enumerar-les ara seria excessiu, i en tot cas son de menor entitat que les que he ressaltat aquí.

La veritat és tanmateix, que malgrat el seu antimodernisme declarat, altres dibuixants de *Il Tiberio* tampoc deixaren de provar sort a fer composicions de llenguatge plàstic ben simbolista, i algunes d'ells amb resultats molt convicents, com en cassos de Gaietà Cornet, de Pep Solà o fins i tot de Pidelaserra.

Montagud també dibuixà a revistes barcelonines convencionals, vull dir impreses, com a *El Gato Negro*, el 1898, on va fer alguna portada notable, explorant també les possibilitats d'aquell estil tan detestat pels seus amics d'*Il Tiberio*, però que a ell era evident que l'atreia tant¹⁵. Era una revista en la que sovint les portades les feien dibuixants que després serien tan notables i representatius de l'estil de l'època com Xavier Gosé, Triadó, Diéguez, Antoni Utrillo, Nicanor Vázquez, i els mateixos Apeles Mestres i Ramon Casas.

Mentre encara es "publicava" *Il Tiberio* Montagud se'n anà a viure a Madrid amb la seva mare que hi tenia família, l'abril del 1898. Alguna circumstància familiar que es desconeix ho devia fer inevitable. L'origen geogràfic de la seva família materna sovint ja li donava una proximitat a la cultura castellana que els companys no tenien, que feia per exemple que signés amb el nom en castellà, encara que els textos els escrivís en català. Tot i això va fer aleshores, amb motiu de la seva marxa del país, una consideració digna de ser subratllada quan escrigué: "Quina impressió més trista la que rep tot aquell que sen va de sa terra y no sap quan tornarà!"¹⁶, el que volia dir d'altra banda que no s'imaginava de moment que aquell desarrelament d'aleshores seria definitiu, com acabaria essent.

A Madrid es formà a la *Academia de Bellas Artes de San Fernando*, i el trobarem col·laborant a la revista madrilenya *Nuevo Mundo*, el 1899¹⁷. S'hi pogué esplaïar a gust fent composicions ben *Art Nouveau*, com la de la portada del més de novembre, una al·legoria d'Aragó; amb una figura femenina asseguda damunt d'un escut de l'antic regne, on el skyline de la basílica del Pilar al fons queda emmascarat per llargues tiges florals dissenyades dins un estil cop de fuet ben típic.

A Madrid l'*Art Nouveau* en les arts gràfiques tenia ben poca presència, a part de Giuseppe Eugenio Chiorino, un italià que signava GECH i col·laborava sovint a la revista *Blanco y Negro*, i pocs més. Montagud, a part de col·laboracions com l'esmentada, tampoc aconseguiria que el nou estil s'hi aclimatés del tot.

12 *Il Tiberio* (Barcelona) núm. 13 (15-V-1897), [p. 19].

13 *Il Tiberio* (Barcelona), núm. 15 (15-VI-1897).

14 *Il Tiberio* (Barcelona), núm. 31 (1-III-1898).

15 *El Gato Negro* (Barcelona), núm. 21 (4-VI-1898), portada.

16 F. Montagud: "Carta desde Madrid", *Il Tiberio* (Barcelona), núm. 35 (1-V-1898).

17 *Nuevo Mundo* (Madrid), (11-X-1899), portada, peça ja reproduïda per Alberto Castán Chocarro: *Señas de identidad. Pintura y regionalismo en Aragón, Institución Fernando el Católico, Zaragoza 2016.*

20 céntimos

TOMO I - Núm. 21

Fig. 6
Portada, *El Gato Negro*, 4 de juny de 1898.

Fig. 7
Al·legoria d'Aragó, *Nuevo Mundo*,
11 d'octubre de 1899.

Més endavant col·laborà encara a premsa de Barcelona, com algun cop a la revista *Hispania*, en la que il·lustrà una narració de Camilo Millán *-Pronóstico reservado-* a les acaballes del 1900¹⁸. Ja no eren però dibuixos humorístics simbolistes, sino que ara eren il·lustracions d'un aire caricaturesc poc habitual aquí, i en canvi proper a les il·lustracions que Francisco Sancha, aleshores molt popular a Madrid, feia allà. Des d'aleshores la major part de la seva vida, Montagud ja la passaria a Madrid, on va col·laborar a revistes com Blanco y Negro el 1902 –amb una influència de Sancha encara evident–, o *Madrid Cómico* (1910), on publicà acudits gràfics i alguna auca sobre la vida urbana de la ciutat¹⁹. El gènere de l'auca humorística sens dubte l'havia après a *Il Tiberio*, on Ramon Riera n'havia inclòs més d'una, a part de les que imprimia independentment de la revista, amb dibuixos de Nogués o Cornet.

Montagud, a ran d'una epidèmia, el 1912, s'establí a Getafe on s'hi arrelà i hi esdevingué, de per vida, un puntal fort de la vida cultural i social ciutadana. Si bé la seva activitat artística no hi fou massa abundosa, no es pot dir que com a dibuixant estigués inactiu, ja que organitzà a Madrid mateix uns Salones de Humoristas el 1907²⁰, i posteriorment no deixà de practicar diverses altres especialitats de l'art, inclòs el disseny de joguines sota el nom de "Phili", o fins i tot la redacció i publicació de sainets, la direcció de la revista *La Región* de Getafe –la redacció de la qual radicava al seu taller– o de tant en tant papers d'actor. Deixà també, tardanament, un llibre de poesies en castellà, intitulat *Del amar y del dolor* (1945). Entre les seves obres més voluminoses hi ha uns àngels pintats que decoren el monument de Nuestra Señora de los Ángeles, a l'església de Getafe (1917), ciutat en la que va ser regidor a l'Ajuntament, tot i que poc popular a causa del seu antitaurinisme declarat. Molta més popularitat li donà que l'any 1923 hi fundés la Sociedad Getafe Deportivo, el precedent del club esportiu que porta el nom de la localitat encara avui, i que ara juga a la primera divisió de la Lliga espanyola de futbol.

De fet també practicava la pintura de cavallet, dins un estil que de vegades podia recordar el de Julio Romero de Torres. Un oli seu intitulat *El embozado* del 1932, que de fet és un autoretrat amb el barroc Puente de Toledo de Madrid a segon terme, va ser subhastat a Madrid el 1999²¹. La seva obra catalana és tant breu que tot just el podem incorporar com un estel fugaç del nostre dibuix a la premsa, però és que la seva etapa espanyola d'artista actiu tampoc mai va arribar a tenir massa continuïtat, i tot i que era un pintor de tècnica sòlida, no està tampoc prou constantment present com per representar en la història de l'art espanyol gaire més que un esporàdic exponent del dibuix –i més ocasionalment encara la pintura– del seu temps²². Segurament la dispersió de les activitats vitals de Montagud, que demostrà saber assimilar estils diversos, impedí però que trobés mai un estil propi i sostingut en la seva faceta d'artista plàstic creador.

Tanmateix les composicions que ens han arribat de Filiberto Montagud –especialment els dibuixos per a premsa– són prou agudes i ben realitzades com per no oblidar la qualitat del seu autor, tant aquí com allà; i amb la seva obra, fins ara tan poc visible, s'enriqueix una mica més el complex món artístic de l'època del Modernisme.

18 *Hispania* (Barcelona), tom II, núm. 42 (15-XI-1900), p. 405-406.

19 Montagud: "Por fin hacen la Gran Vía, señores quién lo diría", *Madrid Cómico* (abril 1910).

20 José Francés: *La caricatura española contemporánea*, Madrid 1915, p. 42. També s'hi refereix J.A. Durán: "Bagaria en Madrid. Función de la caricatura en el diario moderno", al catàleg de l'exposició *Luis Bagaria (1882-1940)*, Ministerio de Cultura, Madrid 1983, p. 69.

21 Catálogo Subastas Durán, Madrid VII-1999. La pintura mideix 80 x 60 cm.

22 Tot i això, per dispersa que sigui, la seva personalitat ha deixat un rastre bibliogràfic. Vegeu Juan Manuel Alcalá Perálvarez: *El genio polifacético de Filiberto Montagud*, Saint Just ediciones-Isla de Delos, Getafe 2023.

Fig. 8
Il·lustració per a la revista Blanco y Negro, 1902.

Fig. 9
Il·lustració per a la revista Hispania, núm. 42, 15 de novembre de 1900.

